

Preliminary scientific paper
UDC 93:615 (497.1)

Emanuel PERTL

Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije,
Ljubljana, Maribor

FRANC MINAŘIK I NJEGOVA HISTORIJSKA FARMACEUTSKA ZBIRKA U POKRAJINSKOM MUZEJU U MARIBORU

U vezi sa pripremama za proslavu 100-godišnjice rođenja prof. mr ph. Franca Minařika smatramo umesnim da ga pretstavimo u glavnim crtama kao značajnog historičara farmacije i medicine, poznatog kako u našoj zemlji tako i u inostranstvu.

Najbolje će biti, da sagledamo Minařika najpre kao čoveka i naučnog radnika, da bi se nakon toga posvetili njegovoj historijskoj farmaceutskoj zbirci u Pokrajinskom muzeju u Mariboru.

Raspravljajući o životu i radu prof. Minařika možemo se uz veliko divljenje uveriti, da je on među malobrojnima, kojima je bilo dato, da su mogli do svoje visoke starosti, pa čak i do poslednjih dana pred samu smrt, raditi punom stvaralačkom snagom. Ali ne samo to! Baš poslednjih 15 godina svog života Minařik je napisao svoje najbolje radove, među njima više njih u obliku knjige: *Olimje*, *Pohorske steklarne*, i *Od staroslavenskog vraštva do savremenog leka*.

Slika br. 1. Gradska apoteka „Kod orla”, Glavni trg, Maribor

Franc Minařik rodio se 9. VI 1887. god. u staklarni („glažuti”) pokraj Lobnice na Smolniku (Pohorje), kao sin Josipa Minařika, direktora Fabrike stakla.

Farmaciju je studirao u Gradecu i postao 1909. god. magister farmacije.

Tek 1927. god. vraća se u svoj zavičaj i kupuje u Mariboru od mr ph. Miroslava Prula najstariju apoteku u varoši, nekadašnju Gradsku apoteku „Kod orla” na Glavnom trgu. Kao apotekar radio je sve do 1947. god. kada su bile privatne apoteke podržavljene. Nakon toga, preuzeo je vođstvo galenske laboratorije u apoteci „Center” u Gosposkoj ulici, i u njoj radio sve do svoje smrti na sam svoj rođendan 9. VI 1972. god.

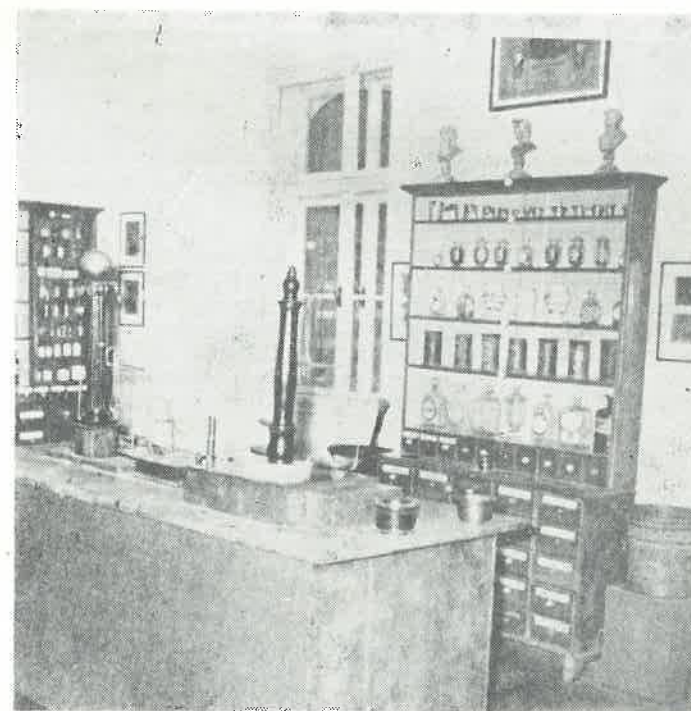
Slika br. 2. Prof. mr ph. Franc Minařik (levo) i mr ph. Ferdo Hudina (desno)

Za svoj rad kao historičar farmacije i medicine primio je puno priznanja kako iz zemlje tako i iz inostranstva. Prilikom 70-godišnjice rođenja primio je Schelenzovu plaketu, a za 80-godišnji jubilej plaketu Ludvika Winklera, koju mu je uručilo Internacionalno društvo za historiju farmacije, i visoko italijansko odlikovanje Lauri di Palatino; posle smrti bio je počašćen medaljom Fritza Ferchla; otadžbina mu se odružila Ordenom za zasluge za narod sa zlatnim vencom i imenovanjem za vanrednog profesora na Medicinskom fakultetu u Ljubljani; četiri godine posle smrti (1976) počastilo ga Naučno društvo za historiju zdravstvene kulture Jugoslavije svojom plaketom, koju je preuzeo Pokrajinski muzej u Mariboru na čuvanje.¹

Minařik je skupio puno dokumentarnog materiala o historiji mariborskih apoteka, ali ga je preduhitrila smrt, te je ovaj njegov rad ostao nezavršen. Na žalost, malo posle njega umro je i mr ph. Ferdo Hudina (1905—1975), koji je bio spreman da Minařikov rad završi.

F. Minařik je u Pokrajinskom muzeju u Mariboru uredio stalnu farmaceutsku historijsku zbirku i nju 1957. god. pretstavio javnosti. On je o njoj napisao sledeće:

„Farmaceutska historijska zbirka u Mariborskom muzeju se sastoji iz dveju prostorija. U prvoj se nalazi apoteka, a u drugoj laboratorijski predmeti. Apoteka je opremljena regalima, policama i fiokama, a usred nje stoji recepturni sto. Sve ovo je poreklom iz stare apoteke u Slovenskoj Bistrici. Na regalima stoje, kao što je bio nekada običaj u apotekama, biste starih grčkih prirodoslovaca i filozofa, delimice od gipsa, delimice od metala. Na desnom zidu visi metalni relief apotekara Bankalarija, nekadašnjeg sopstvenika današnje apoteke „Center” u Gosposkoj ulici. Dalje, na zidovima vise razni snimci u bojama iz historijske Apoteke u Olimju. Predmeti koji su ovde izloženi su takoreći svi skupljeni u našim krajevima: u Mariboru, Slovenskoj Bistrici, Celju (Žički samostan), Podčetrtku (Olimje); Radgoni, Murskoj Soboti, Lendavi, Beltincima, Slovenj. Gradcu i u drugim mestima i apotekama severoistočne Slovenije.

Slika br. 3. Pogled u historijsku farmaceutsku zbirku (Pokrajinski muzej, Maribor)

Na recepturnom stolu stoje dve stare recepturne vage sa drvenim stubovima, veoma star mikroskop, metalni mužari, staklena trljala (tarionici) i mašina za spravljanje pilula. Među gvozdanim i medenim (bronzanim) mužarima nalazi se također mužar (arvan) sa godinom 1614. iz nekadašnje samostanske Apoteke u Slovenskoj Bistrici, što nam potvrđuje da je već u ono doba bila u samostanu apoteka (i apotekar ili lekar). Nekada su bila postolja mužara lepo oblikovana — jedno takvo stoji desno ispred prozora.

Naše današnje postojano stakleno apotekarsko posuđe (stojnice) signirano je upadljivim jakim bojama. U najstarije doba su natpis ili ime leka i dekoraciju oko imena crtali bleđim hladnim bojama, koje nisu bile postojane. Nekoliko okruglih vaza i nešto četvorouglastih apotekarskih boca potiču iz nekadašnje apoteke u Žičkom samostanu.

Među posuđem zanimljiv je lončić sa poklopcem i natpisom „Moschus”. Jedna kašika mirišljavog mošusa nekada je služila smirivanju živaca, kao još pre

nekog vremena baldrijan. Na policama stoji serija menzura od cinka, od najmanjih do najvećih. Među brojnim drvenim kutijama („pušica“) ili lončićima sa poklopcima nalaze se kao najstariji i najzanimljiviji oni iz nekadašnje Apoteke u Olimju. Ove su kutije visoke i uzanog oblika, signatura im je bela i kosa, napisana u pravcu od levo gore ka desno dole, rub signatura je plave boje, slova su crna, ponegde crvena. Natpis „Terr sigillata“ još ima iza plave boje, slova su crna, ponegde

Nekoliko velikih, veoma starih drvenih kutija su iz Ptuja, „Scincus marinus“ je gušter iz severne Afrike; nekada je to bio skup lek, a njegovo meso navodno bilo je efikasno protiv raznih bolesti. Mumija u mariborskoj zbirci nije „vera“, nije originalna (prava), već je patvorena i zbog toga su nju nazvali „artefacta“, jer se sastoji u glavnome iz asfaltnog praška i nekih smola. Od životinjskih lekova treba spomenuti „Caro vulpis“ i „Sanguis hirci“, obe u suvom prašku. Retka droga koja se čuva u mariborskoj zbirci, je „Unicornis fossilis“, rog jednoroga. Jednorog je bio bajna životinja, koja je sličila na konja, kome je rastao rog iz glave. U istini ovo biće nikada nije postojalo. Takve su kosti iskopavali na obalama Severnog mora, a bili su u stvari rogovi neke ribe; upotrebljavani su empirijski, a sadržavaju kalcijev fosfat.

U apotekarske svrhe je skupoceni porculan zamenjivan lončićima od mlečnog stakla. U mariborskoj zbirci ima više porculanskog posuđa nego od mlečnog stakla. Neki krasni lonci od fajanse sa dekorom u šarenim bojama nalaze se u Mariborskom muzeju već dosta dugo. Svetloplavi lonac sa tamnoplavim natpisom i ukrasom je vanredno star, a poreklom je iz južnog Tirola. Plave boce upotrebljavale su se u apotekama za substance osetljive na sunčano svetlo.

Domaće proizvode pretstavljaju crni vrčevi iz apoteke u Lendavi, a proizvod su lendavskog zanatstva; apotekar je na njima napisao svoju signaturu.

Dok danas stojnice (posude) u apotekama imaju obično okrugao ili ovalan promer, upotrebljavane su u 18. veku kako u apotekama tako u domaćinstvima četvorouglaste boce. Ovakvih ima u Mariborskom muzeju priličan broj.

Od porculanskih lončića ističu se naročito proizvodi bečke porculanske industrije, koji su iz Ptuja, te imaju zlatnu kuglicu na poklopcu.

Slika br. 4. Laboratorijski deo historijske farmaceutske zbirke (Pokrajinski muzej, Maribor)

U drugom delu mariborske farmaceutske zbirke, u laboratoriji, nalaze se razni aparati za destilaciju vode i aromskih tečnosti, i to od metala i od stakla. Zanimljiva je stojeća kaljeva peč kakve vidamo na alkemijskim slikama. Voda se destiliše iz velike staklene retorte sa dugačkim vratom. Dve staklene posude potsećaju na najstarije doba destilovanja. Voda se destiliše bez hladnjaka kroz veoma dugačku cev u za ovu svrhu naročito spremljeno posuđe.

Među bakrenim aparatima nalazi se najstariji i najzanimljiviji, već davno napušteni destilacijski aparat, tzv. „crnčeva glava“. Pored ove nalaze se u ovoj zbirci još razni drugi stakleni laboratorijski predmeti. Na stolu stoji velika laboratorijska vaga sa zdelicama. Ispred ove je po svom obliku zanimljiv kameni apotekarski mužar. Na policama su izložene apotekarske utenzilije, među njima aparat za deljenje praškova, štrcaljka (špric) od cinka za klistir, ručne i stojeće vage, aparati za sterilizaciju, peč za dezinfekciju bolesničke sobe, čaše za čuvanje radioaktivne pijaće vode, mlin za mlevenje praškova, vodene kupke od bakra, aparat za spremanje pastila i aparat za punjenje praškova u oblatne. Na zidu visi perkolator i niz raznih drvenih mešalica. U ormanu se nalazi redak stakleni aparat za pripremanje ekstraktata.

Pokrajinski muzej u Mariboru čuva u farmaceutske zbirke takođe drvenu kućnu apoteku, ormančić s poslikanim poljima (18. vek) iz Jareninskog dvora kraj Maribora.

Na stepeništu mariborskog zamka, koje vodi na prvi sprat Muzeja, primećujemo pored drugih kipova (figura) takođe one koji prikazuju Kemiju, Farmaciju i Kozmetiku. Farmaciju označava lončić, kojeg drži dečak u desnoj ruci, i apotekarska posuda, koju drži u levoj ruci. Kip kemije drži u desnoj ruci trouglastu topionicu, a u levoj retortu za destilaciju. Kozmetiku prepoznajemo po pudrijeri (puderskoj dozi)”²

Slika br. 5. Apotekarski mužar iz Slovenske Bistrice (Pokrajinski muzej, Maribor)

Istim rečima nam je pretstavio lično svoju historijsku farmaceutske zbirku prof. Minařik prilikom proslave svoje 70- godišnjice rođenja 1957. god., a kad je svoja objašnjenja i tumačenja završio, nije valjda mogao drugačije nego da velikim tučakom udari po počasnom medenom mužaru, iz 1614. god., koji je zvučio kao najčistija bronza, pri čemu se tome srdačnim smeškom obradovao, kako je umeo to samo on — naš učitelj i mentor.

Moramo žaliti što u Mariboru još nemamo sličnu, kao što je postojeća Minařikova farmaceutska zbirka, medicinsku zbirku odnosno medicinski muzej. Mnogo zanimljivih medicinskih predmeta se u međuvremenu sa područja mariborske zdravstvene pokrajine već izgubilo, jer sve

do danas niko o tome nije dovoljno brinuo. Zato je krajnje vreme, da pristupe naše zdravstvene institucije organizaciji barem sopstvenih medicinskih istorijskih kabineta, u kojima bi se sve do podizanja pravog Medicinskog muzeja skupljalo i čuvalo sve što u mariborskoj zdravstvenoj pokrajini ima neku vezu sa historijom medicine. Kao primer neka nam bude zbirka anestezijskih aparata, instrumenata i pomagala, koja se nalaze na Odeljenju za anesteziju i reanimaciju Opšte bolnice u Mariboru. Ovu zbirku sređuje i za nju skuplja medicinske predmete historijske vrednosti još od 1959. god. bolničarka Krista Orešek.^{3 4}

IZVORI:

¹ Pertl E.: *Franc Minařík (Biografski i bibliografski profil)* Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike, 2, Slovenska matica, Ljubljana, 1974, 173-177. — ² Minařík F.: *Farmaceutska historična zbirka v Pokrajinskem muzeju Maribor*, 1957. Tiskopis, čuvan u Pokrajinskom muzeju u Mariboru. — ³ Pertl E.: *Franc Minařík in njegova zgodovinska farmaceutska zbirka v Pokrajinskem muzeju Maribor*. Naše združeno zdravstvo, 1984, IV, 10, 16-18. — ⁴ Kolšek V.: *20 let oddelka za anesteziju in reanimaciju (Splošne bolnišnice Maribor)*. Ibidem, 1985, V, 5 (29), 6-7.

Emanuel PERTL

Wissenschaftliche Gesellschaft für die Geschichte der Gesundheitskultur Slovenien, Ljubljana, Maribor

PROF. MR PH FRANZ MINAŘÍK UND SEINE HISTORISCHE PHARMACEUTI — SCHE SAMMLUNG IN BEZIRCKS MUZEUM IN MARIBOR

Anlässlich der Vorbereitungen auf die Jubiläumssfeier zur hundersten Wiederkehr seiner Geburt im Juni 1987. stellt der Autor zunächst in kurzen Zügen die Persönlichkeit des verdienstvollen Gefeierten, Prof. Mr. ph. Franz Minařík, als Menschen und eminenten Wissenschaftler vor. Bei dieser Gelegenheit weist er auf die höchst interessante und kostbare pharmazeutische Sammlung Minaříks hin, die sich im Landesmuseum Maribor befindet, und unternimmt den Versuch, die Sammlung auf ähnliche Art und Weise zu beschreiben, wie Minařík dies im Jahr 1957 anlässlich seiner 70-Jahre-Feier tat, als er die Sammlung zum ersten Mal der Öffentlichkeit vorstellte. Anschliessend betont und begründet der Autor die dringende Notwendigkeit, in grösseren Zentren medizinische Museen zu errichten, wobei auch Maribor, das wichtigste Kulturzentrum des nordöstlichen Sloweniens, nicht zu umgehen wäre.

(Rad je primljen u Uredništvu 14. IX 1986. god.)

In memory
UDC (614.253)

U SPOMEN

PROF. DR MED. MIHAILO F. PROTIĆ
(18. IV 1914 — 19. XI 1986)

Mihailo Protić je rođen 18. IV 1914. god. u Podgorici današnjem gradu Titogradu od oca Filipa, učitelja, i majke Nade, rođ. Popović, domaćice.

Osnovnu školu i gimnaziju je završio u Podgorici.

Odlučio se da studira medicinu, pa se upisao na Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu 1933. god.

Prof. dr Mihailo F. Protić

Studije je završio dobivši titulu doktora celokupnog lekanstva 1939. god. Po završenoj vojnoj obavezi otpočinje specijalizaciju hirurgije na II hirurškom odeljenju Opšte državne bolnice u Beogradu, čiji je šef bio poznati hirurg prim. dr Stojan — Stole Novaković.

Početakom II svetskog rata bio je na vojnoj vežbi u Podgorici kao bataljonski lekar 38. pešadijskog puca. Kapitulacija jugoslovenske vojske ga zatiče s jedinicom u Albaniji. Vojnici i oficiri se razilaze, a Protić se vraća u Beograd.